

ZORA

ČASOPIS ZABAVI i PODUKU.

Pregled. Pesen: Iz temnih in svetlih ur. — Graščinski zdravnik. — Poroka in krst na ladiji. — Ime i ideja ilirska. — Don Juan d' Austria. — O značaju starih Slovanov. — Národna pravljica. — Drobnosti. — Naznanilo.

Iz temnih in svetlih ur.

Jos. Cimperman.

Prošél je rož prijetni čas,
Ruméno listje z drevja pada,
Nij čuti slavca ni strnáda,
Ki pela sta poletni čas.

Vsa žalostna priróda krog
Bolnik se zdi mi, ki umira
In kalno že okó odpira,
Ker dramí ga ljubimcev jók.

In tudi z máno je takó:
Odpadlo v sreci mi je cvetje,
Umira v njem veselo petje,
Prišlá mi vá-nje zima bo.

Naj te ne žáli tóžni stan,
Sreé! v bojazni mi ne tólči,
Premembo trpi mirno, mólči,
Sej kratek je življenja dan!

* * *

Ti mlad si še in zdrav in živ,
Zapôdi v bég otóžne misli,
Imej življenje sládko v čisli,
Sladú ne išči od kopriv!

Ne gledi v prošlost le nazaj,
 V prihodnost misli vpri vesélo,
 In srce bode oživélo,
 Kot róža, ko zasfje maj.

Ljubezni tvoje plamen vróč
 Naj v prséh ne gori le zá-te,
 Pogledi krog trpéče brate;
 Kdér moreš, bodi jim v pomóč.

Ti si človeštva jeden dél,
 Zató se z njim v celóto skléni,
 In v srca próstor zapuščéni
 Prišél bo duh miru vesel!

Graščinski zdravnik.

Izvirna povest.

Spisal Andrejčekov Jože.

(Konec.)

Preteklo je kakih šest mesecev. Francozje so ostali v deželi in tudi v gradu je ostal stotnik se svojimi ljudmi.

Malka se je ta čas silno spremenila. Postala je bleda, nekako vpadla, malo je govorila, večkrat pa na tihem jokala.

Edvard je stanoval še v gradu, pa bil je le malokdaj med dnem doma. Hodil je ali k bolnikom, večidel pa na lov, akoravno ni nikoli nič vstrelil, in vračal se vselej pozno zvečer na dom.

Nek popoldan zopet sedi v gozdu na piravem smerekovem štoru, glavo podpiraje si v dlan, puško naslonivši k bližnjemu drevesu.

Po poti pride cerkovnik Gregec z velikim okleščénim vrhačem na rami. „Lop!“ vrže ga blizo Edvarda na tla, „tu léži plent“ pravi ter se približa mladenču.

Kakor iz težkih sanj se ta prebudi in pogleda kvišku. Oči je imel zakrnavele, mokre — jokal se je.

„He he, gospod dohtar, zajci vam bodo ušli, če boste tu sedeli“, pravi cerkovnik ter se vsede poleg njega, nadevaje si tobaka v pipico. — „Doli-le v dolini sta prej psa gonila, ko sem šel gori.“

„Danes ni sreče“, izgovarja se Edvard prikrivaje svojo bol.

„Kaj pak, je vže taka; včasih človek nič ne ustrelí, da si mu žival príteče pred nos. Jaz sem se nekđaj tudi ukvarjal s to prismodo lovom, potlej sem pa vse pustil. — Ali kaj sem vže hotel reči? — Dá res! Jaz

sem danes nekaj slišal, pa ne vém, če je res ali ne. Farovška dekla mi je pravila, — a babam je malo verjeti.“

„Kaj pa ste slišali?“ prša Edvard zvedavo ter se nekoliko vzravna.

„Da je grajska Malka s tistim stotnikom — no vže veste, kaj hočem reči. — Vi ste v hiši, boste to reč bolj vedeli, zato sem vas hotel samo prašati.“

Edvarda prešinejo te besede kakor živa strela. Vsi udje mu zdrgetajo, kri mu zalije polt na obrazu.

„Jaz barem nič ne vém!“ odvrne kratko ter pobesi glavo, da ne bi mož zapazil njegovega vznemirjenja.

„Sej jaz tudi nič ne vem, — pa babnice, te koj izvohajo kaj takega“, — pripoveda dalje cerkovnik ter krepko vleče iz svoje pipice, v kateri ni hotelo nič kaj prav goreti. — „Meni se ta reč tudi ni nič prav zdela. Le-tam, ko sem iz mlina nesel zvečer, hodila sta s stotnikom doli ob potoku. Dekle, sem si mislil, to bo napačno, — tresnolo bo.“

„Jaz se ne brigam za to, kar se godi v gradu“, reče Edvard, kate-rega je hotela jeza vdušiti.

„Vem, vem, ali jaz to le tako pravim. — Ampak stari, ta bo klel, ta zna, huj! On je drugače dober, prav dober človek, ali kader ga prime togota! Joj, to je, ko da bi zlodeja izpustil.“ Pri teh besedah starec vstane, popravi z mezincem tobak v pipi, zadene svoj vrhač ter poslovišši se pri Edvardu, počasi krevsá dalje svoj pot proti domu. —

Solnce je vže tonilo v zahod, ko pride Edvard v grad.

Zunaj na klopi je sedela Malka z robcem zakrivaje si obraz. Še pogledala ni Edvarda, a tudi ta je ni pozdravil, temveč molčé mimo nje šel v svojo sobico.

Graščaka ni bilo doma, odšel je nekam za opravki, tudi stotnika ni bilo v gradu.

Pozno po noči, ko se je vže Edvard spat vlegel, pride Javoršček domu. Trdo je loputal z dvermi in strašno klel. „Kje je Malka?“ kričal je, „kje je oni zlodej?! — Ustrelim ga — ali pa obà!“ Pa stotnik jo je, kot bi bil vže slutil, o pravem času odtegnil, in Malko je skrila kuharica v svojo sobo. — Ker ni nikogar mogel dobiti, na kterega bi svojo jezo izpustil, jame razbijati vso posodo, ki mu je prišla v roke, potem gre v klet, prinese bokal vina, ter kozarec za kozarcem izliva v se. — Dolgo je še po noči rojil. Bog vedi, kje in kaj je vse zvedel?

Stotnika ni bilo več v gradu. Dobil si je stanovanje v vasi ter se povsod skrbno izogibal graščaka.

Malkina nesreča se je kmalu raztrosila po vasi; vse je govorilo o tem, graščak pa je klel in razsajal kot besen.

Polnoči je ura odbila. V gradu je bilo vse mirno.

Edvard vzame puško sè stene, nabije jo, potem pa ugasne luč ter se tiho odpravi iz gradu. — Na dvorišču še postoji ravno pod Malkinim oknom. Bolestno zré gori, kjer njegova nekdanja ljubimka spi, — ali pa joka. Dvé solzi se utrnete mladenču iz oči, potem zamahne z rokó, kot v pozdrav ter odide proti vasi.

Mesec je čarobno razlival svojo blede luč po polji ter mu razsvitljeval pot.

Zunaj za vasjó je stala stara lipa s tremi vrhovi. Zelen mah je vže porastel grčave veje. K tej lipi se vstopi Edvard ter napné petelina na puški.

Kaj čaka ta nočni lovec? Kako se mu bliskajo oči, kako se mu roka trese! Tolovaj ni, kajti sicer bi imel več poguma.

Sedaj se zasliši na cesti zvenčanje sablje. V plašč zaviti človek pride od vasi gori pevaje z globokim glasom neko francosko pesem. Vže je bil blizu lipe, kar se posveti, — počí in — prišlec se zvrne bolestno vskliknivši na tla. —

„Tu imaš plačilo, zapeljivec!“ oglasí se Edvard z grozovitim posmehom, zadene si puško na ramo ter odide, a ne v grad, temveč dalje po cesti v gore.

Strel je privabil nekaj kmetskih fantov, ki so bili na vasi. Na cesti najdejo stotnikovo truplo v krvi. Ranjenec je še dihal, torej je bilo upanje, da morda še oživi. Brž ga nesó v vas, zbobnajo vojake ter objavijo, kaj se je zgodila.

„Brž po zdravnika v grad!“ zapové eden oficirjev zraven stoječemu podčastniku. Ta odide neutegoma.

„Po gospoda, po gospoda najprej!“ veli cerkovnik Gregec, ki je tudi prišel blizo, „ta so prvi dohtar. Kajti, če stotnik umrje?“

Vse je bilo zbegano, nihče ni vedel, kako se je to prigodilo. Da se stotnik sam ni usmrtil, spričevalo je to, ker niso našli nikakoršnega strelnega orožja ne pri njem ne blizu. To je moral učiniti ali kaki ropar ali pa celó kakov sovražni oddelek kje na preži. A tudi to ni bilo verjetno; kajti je na meji stala močna straža. —

Po gradu kličejo Edvarda, a zastonj; nihče se jim ne oglasi. Siloma ulomijo dveri mené, da se mu je morda kaka nesreča pripetila, pa postelja je bila prazna, še poslana, zdravnikovo pohištvo v lepem redu, samo puške je manjkalo na steni. Začudjeni se spogledajo vsi in strašni sum se jih poloti.

Stotnik še tisto nič umre. Ljudje pa so vsi tako sodili, da morilec ni bil nihče drugi, nego — graščinski dohtar. Francoski žendarji so ga skrbno iskali povsod, pa o Edvardu ni bilo ni duha ni sluha več.

Tretji dan je bil pogreb, — krasen pogreb, kakoršnega ondotni vašanje še nikdar niso videli. Več kompanij vojakov je stalo v paradi, nekaj spredi truge, nekaj zadi; potlej so se vrstili častniki, uradniki iz bližnjega urada in najposled kmetsko ljudstvo, kterega je od vseh krajev privrelo. Spredaj je igrala žalostna godba in črno pogrjnjeni boben je molklo odmeval. Sprevod je vodil stotnik na črnem konju in dva topova sta stala vže pripravljena za pokopališčem, ki bosta zagrmela poslednjo čast stotniku, kedar vrže duhovnik prvič z lopato prsti na trugo.

Nihče v vasi ni ostal doma, malo in veliko, vse je vrelo ven gledat spreveda. Malokteri izmed njih je še kedaj slišal, kako topovi pokajo, in ženske so si vže ušesa zatikale, ko so le videle topove stati za pokopališčem in na vsaki strani kanonirje v paradi, vsakega s tlečimi prižigalnicami čakajočega vsak trenotek znamenja.

Na pokopališču so se v redu postavili vojaci ob obeh straneh jame. Poveljnik zamahne z belim robcem in po dolini zagrmi prvi top — potem zopet drugi in tako naprej v kratkih prenehih.

Javorščeka ni bilo pri pogrebu, šel je še prednji dan po opravkih ali pa morda navlašč v mesto. Tudi Malke ni bilo zraven, doma je sedela — in bridke solze pretakala. —

Viharna noč je bila, ne ena zvezdica ni svetila na nebu, tem huje pa je bobnel grom ter goreče strele razsvitljevale zdaj pa zdaj črno noč.

Po cesti od cerkve doli je pel zvonček, — duhovnik je nesel bolniku zadnjo popotnico.

Cerkovnik Gregec je stopal pred fajmoštrom drže v enej roki zvonček, v drugi pa v ruti zavezani fajmoštrov in svoj klobuk ter svetilnico.

Moralo se je zeló muditi, kajti obadva sta urno stopala, da so ju komaj nekatere stare ženice dohajale, ki so skozi vas spremile duhovna in molile za bolnika.

Prideta v samoto, kjer potok po kamenji šumi izlivaje se čez visok jez, — kraj se imenuje „Pusti malen“, znan po mnogih strahovih, ki so jih ondi videii babjeverni ljudje.

Po cesti jo primaha menih in stopal je tako naglo, da so mu kar beli prevozi krog ledij mahali. Še ne zmeni se ne za rešnje teló, ki ga nesó mimo, niti ne poklekne, temveč kar molčé gré mimo.

Cerkovnik se nehoté ustavi ter zré na čudnega meniha, ki tako brezbožno koraka dalje.

„Le urno stopaj!“ veli mu fajmošter, „mudi se ti v pogubljenje!“

Cerkovnik si sedaj nič družega ne misli, nego da je to sam peklenščak, ki ju je hotel motiti na poti, da ne bi otela bolnikove duše, posebno ko so mu fajmošter velevali, naj urno stopa; — oni to vedó.

Bolnik je bil res vže blizu smrti in prišla sta ravno o pravem času.

Dež je curkoma lil, ko sta prišla s fajmoštrom zopet domu.

Cerkovnik si napravi postelj pri peči na klopi iz starih vreč ter se odene z mrtvaškim prtom, ker družega ni bilo. On je bil z mrtvimi vže tako rekoč dober znanec, tudi duhov se do zdaj ni bal, da bi ga zatega del strašili.

Komaj je zatisnil oči, ko nekdo krepko potrka na vrata.

Cerkovnik misli, da je zopet kako obhajilo ter gré odpirat, pa kako se začudi, ko stopi v sobo ravno tisti menih, ki sta ga prej na poti srečala. Gregec se srcé skrči, in samo toliko je manjkalo, da ni očitno storil križa ter pokleknil od strahu.

„Hé, oča Gregec, ali me ne poznate več?“ ogovori ga menih ter porine nazaj kukljico (kapuco), ki mu je zakrivala obraz.

„Sveti bog in božji križ! Vi, gospod dohtar?“ zavpije cerkovnik ter strmo gleda v meniha.

„Se li Vam čudno zdi, da sem postal menih? Pa to vas naj ne vznemirja“, pravi potem ter se vsede na klop. „Grdo vreme je zunaj, rad bi pri vas prenočil.“

„Ovbe v farovž pojdite, v farovž, jaz némam postelje“, izgovarja se cerkovnik. „Vas bom vže jutri poklical, kedar boste zgodaj maševali.“

„Jaz ne bom maševal“, nasmeje se menih, „še némam žegnov; ali maščeval bi se pa rad nad temi francoskimi psi.“ —

„Ti so Vam za petami, gospod dohtar, in najbolje bi bilo, ko bi jo neutegoma zopet tja krenili; odkodar ste prišli. Tu niste ni za eden trenotek varni. Vse sumi, da ste Vi ustrelili le-tam tistega stotnika, in žendarji vas vže iščejo povsod. Izgubljeni ste, če vas dobodo.“

„Ne bojim se; mnogokrat bi me bili vže kmalu izvohali, pa sem jim vselej pete odnesel. Vém vse skrivne poti, za ktere gotovo noben Francoz ne vé.“

„Vse to je vže lahko res, a tukaj je vendar nevarno. Ko bi Vas tu dobili, bi še za-me bila žoltava; dejali bi: ta-le Vas prikriva in Vam potuho daje. Gori-le k Planjevcu pojdite na samoto, ako Vam je za kožo mar, gori boste varni.“

„Gregec, ali niste več moj prijatelj, kot nekdam, da me gonite od praga?“ pravi menih ter se zopet pripravlja na odhod.

„O sem še zmeraj, ali kaj čem? Sej sami veste, kako je. Dandanes je nevarno in jaz vam samo dobro želim.“

Menih ne reče nobene več, temveč se obrne ter odide skozi vrata in kmalu ga je zmanjkalo v temni noči.

„Hvala Bogu, da greš!“ zagodrnja Gregec za njim zatvorivši vrata. „Priden človek nisi, ki ljudi moriš, če tudi Francoze, in še ne poklekaš, kedar srečaš duhovna in sv. obhajilo!“

V gorah je lesena koč, majhena, slamo krita, streha se je vže nekoliko zježila, tako da visi na gornjo stran. Nekdaj je tu stanoval ubožen kmetič, ki je v potu svojega obraza služil si vsakdanji kruh obdelovaje pičlo zemljo po skalinah. Sedaj pa je vže mnogo let hiša opuščena in le pastirje zahajajo va-njo, kedar po leti tod živino pasó. Prav prijetno je tu gori za malo časa bivati; vidi se spodaj vas, vidi se tudi gradič Javorščekov in še dalje se vidijo krog hribje in doline.

Tu gori je imel svoje zavetje Edvard Lipnik. Živa duša ni vedela za-nj, pa tudi nihče ga ni motil v tej samoti. Tu je premišljeval bridkosti sveta, tu mislil na prejšnji čas, na svojo nezvesto Malko. Sreč mu je krvavelo, kedar se je spomnil preteklosti in naslednjih dogodob.

Pa še drugi posel je opravljal od tod. Bil je eden najpredrznejših avstrijskih ogleduhov ter je po skrivnih potih prenašal sporočila črez mejo na Štajersko. Zdaj po meniški, zdaj po kmečki oblečen, hodil je daleč po deželi ter opazoval francosko gibanje, njih moči, in vselej se mu je posrečevalo, da je sé svojimi sporočili srečno uhajal čez mejo. —

Bilo je neko nedeljo proti poldnevu, ravno ko je minula deseta maša.

Ljudje so vreli iz cerkve ter se pozgubljevali na razne kraje in svoje dome, samó nekteri so še stajali na cesti ter se pogovarjali o tem in onem.

Naenkrat se prisvetijo skozi vas bajoneti francoskih žendarjev in med njimi stopa oklenjeni menih.

Ljudje ga začudjeni gledajo ter gatajo, kaj ima to pomeniti.

„Meniha vodijo oklenjenega žendarji, za božji čas, kaj je neki ta storil“, pravi ta in oni ter zmajuje z glavo.

Še tisto popoldne se je zvedelo po vsej okolici, da so Francozje vjeli nekdanjega graščinskega zdravnika, ki je bajé ustrelil francoskega stotnika, ter so našli pri njem bojé mnogo sumljivih pisem, ki spričujejo, da je bil v zvezi s cesarskimi, kterim je služil za ogleduha. —

Drugi dan je stal Edvard Lipnik vže pred vojaško sodbo pod samim nebom, obdan z obilno stražo. Pritrdil je obéma obdolžkoma: umorstvu in ogleduštvu brez vsega opravičevanja — in vojaški sodnik je sklenil kratko sodbo z besedo: na smrt.

Ravno je zahajalo solnce za bližnje goré ter zlatilo sé svojimi žarki vrhunce snežnikov, po travnikih pa so delali topoli in vrbe dolge sence.

Iz vasi proti pokopališču se je vlekla dolga vrsta vojakov z nasajenimi bajoneti in sredi njih stopal je Edvard Lipnik s krepkim korakom in vedrim obrazom, kot človek, ki si nij nobene pregrehe svest. Večkrat se je oziral po krasni dolini, večkrat na zahajajoče solnce, kot bi hotel še zadnjikrat pozdraviti njegove blagodejne žarke. Zraven njega pa je stopal vojaški duhovnik z razpelom v roci ter mu govoril tolažne besede.

Pridejo k pokopališču.

Tu se vstavi množica, Edvard pogumno stopi na morišče in duhoven mu dá poslednji blagoslov. Rekó mu, naj si izbere prijatelja, da mu oči zaveže. Edvard se ozré okrog, kot bi iskal človeka, ki mu je bil v življenji pravi prijatelj — pa nikogar ne najde med množico. Bridka osoda!

„Storite naglo!“ pravi slednjič ter si razgrne prsa. — „Z bogom, Malka!“ — in slednjikrat splavajo njegove oči proti gradiču, ki se je tako prijazno dvigal kvišku v modro nebó.

Poveljnik povelj, vojaki sprožijo in nesrečni Edvard zvrne se mrtev za zid pokopališča. Marsiktera ženica in marsikteri možakar si zakrije obraz in spusti debele solze na mrzlo zemljo.

Edvardovo truplo so hoteli zunaj pokopališča pokopati, pa ljudje so preprosili, da se je smelo prenesti v blagoslovljeno zemljo, kjer ga je po noči cerkovnik Gregec zakopal ravno zraven francoskega stotnika. V življenji si nasprostnika, v grobu soseda in tovariša! —

* * *

Preteklo je nekaj let od one dobé; Francozov vže več ni bilo v deželi.

Stari Javoršček je umrl nagle smrti, njegova hči pa je postala graščinska gospá.

Na pokopališču sta stala dva križa, eden kamenit, drugi lesen, sredi pa vrba žalostinka, obešajoč svoje dolge veje nad groboma, kot bi hotela pod njima počivajoče blagodejno hladiti se svojo senčino. Groba sta bila ozaljšana z drobnim kamenčjem, iz kterega je bilo zloženo na enem grobu upanje, na drugem pa ljubezen, vmes pa so cvetele cvetke umetno nasajene.

Zvečer pa, kedar je solnce zahajalo, hodila je vsaki dan iz grada črno oblečena gospá za roko vodé zalo deklico. Nje obraz je bil blede, oči vpadli, vendar pa se je še poznavaled sled nekdanje krasote.

Po cele ure je bivala sé svojo hčerko na grobeh, kjer je stala šibkoveja vrba žalujka, ter ondi goreče molila in pretakala solzé. Bog vedi, za kterega je molila izmed ondi počivajočih dveh nesrečnikov?

Najbrž za obá. — Bila je to grajska Malka, ki se je po onej nesrečnej dogodbi odpovedala vsemu posvetnemu življenju ter samotno živela v svojem gradu skrbé samó za edino svojo hčerko — spomin njenih srečnih in nesrečnih dni.

Poroka in krst na ladiji.

J. Pajk.

Na dolgih vožnjah iz Evrope v Ameriko in nazaj podobna je ladija, kedar je z ljudmi natrpana, malej državici, kterej gospodari in vladari kapitan kot neomejeni oblastnik. On tu, sredi valov burnega Atlantika, nema višega gospodarja nad sabo od onega nad oblaki, in pak mornarski zakonik. Ta njegov zakonik obseza vse slučaje morskega takó kakor kopnega življenja; tu na samotnem brodu je kapitan zastopnik vladarjev, najviši sodnik, najviši opravitelj državljanskih in rodbinskih zadev. Naj v sledečem iz nekega potopisa v Ameriko dva taka slučaja, iz kojih se ta oblast razvideva, pripovem.

Bil je 19. nov., dan nedelje. Prijazno je solnce na dalekem iztoku priplavalo izza valov; nebo je bilo vedro in višnjevo; solnčna gorkota okrepčevalna; množica na brodu prazniškega duha navdana. Uže zgodaj je bilo na podu vse po konci in živo; bili so vsi radostni, da so se mogli odtegnoti zaduhlemu zraku brodove notrine in ubežati trohnelim „kletem“. Tudi prenočevali bi bili uže radi mnogi na podu broda, pod milim nebom, a kapitan in prvi kormar tega nista dovoljevala. Priredival se je zajutrek, kava ali juha. Mnogo jih je bilo videti z molitvenimi in pevskimi knjigami v rokah, v snažnih opravilih, opranem belji *) veseleč se preblagega gospodovega dné. O tem, kaj bode dan prinesel, nikdo si nij glave ubijal niti kaj načrtaval; srečen s tem, da je „blagdan“ doživel, zadovoljeval se je vsak, odpočivši si vsaj za trenotek od temnih skrbi, ktere ga čakajo v burnej bodočnosti.

Okoli desete ure pozvedel je kapitan, da sta ona dva zaročenca, ki sta se kapitanu bila nekaj dnij preje prijavila, voljna, poročati se. Ona je bila namreč nekaj dni preje betežna. Zdravnik in drugi bili so k zaročenici poslani, naj jo poprašajo in ogledajo. Vsi sporočijo, da je dovolj pri zdravju. Tudi ženina je kapitan šče posebej pozval ter mu v resni odgovor predložil vprašanje, ali ga je šče volja, da se na brodu da poročati. On je to v svojem in v nevestinem imenu potrdil. Ko se ta izpit z resnobno prazničnostjo izvrši, napové kapitan ženinu, naj vse k svečanosti potrebno priredi ter si svedokov naprosi. Da se ta poroka posebno svečano obhaja, posodil je kapitan eno svetilnico, pri ktere luči mogla sta se ženina in nevesta, kakor tudi svatje v notrini ladije okinčati; kajti brez svetilnice je to bilo težavno. Štirje pari mladih ljudi prevzeli so nalogo svatovsko. Ti so se kolikor mogoče lepše opravili, takó da so vsi potniki pričakovali vesele nedeljske svetkovine. Na javno pitanje našli so se tudi štirje muzikaši: eden goslar, eden klarinetar, eden

*) Perilo.

J. P.

flvtar in eden trobec. Ti so bili naprošeni, naj privedijo svoje inštrumente. Poskusili so tudi vkupaj gosti in pošlo jim je to v kletih dobro izpod rok. Ker kapitan nij znal nemški, postavil je nekega Nemca, da v njegovem imenu poroko opravi. Ta Nемеc je tedaj prevzel svoj posel. Najpreje je velel muzikašem na desnej strani kapitanove sobice postaviti se z inštrumenti. Dvema paroma svatov je velel na desno, dvema na levo stran godcev stopiti. Srednji prostor je opredelil ženinu in nevesti. Tema nasproti vstavi se oni Nемеc s kapitanom in vzadi za njimi se postavijo pravi svedoki. Za ženinom, nevesto in svatovi pak vsi drugi, koji so hoteli prisočni biti tej svečanosti in kolikor je bilo prostora. Ko je godba odgodla, začne oni Nемеc nekako tako-le besediti:

„Slavni sopotovalci!

Ker gospod kapitan Short nij nemškemu jeziku več, pooblastil je mene s častno to nalogo, v njegovem imenu in v njegovej prisočnosti ta-le par poročati. Gospod A. Kern iz Sch. na Badenskem, je izrekel željo, da se želi z znano njemu gospodično Br. Schmittovo poročati dati. Čakati nij treba s tem delom, ker je gospod kapitan svoje privoljenje dal, kakor tudi pravico dokazal, s ktero sme on to storiti. Naj se torej ta poroka vrši.

Za Vaju, zaročenca, ostane dnešnja prigodba važna za vse Vajne žive dni. Ta zveza se popolnoma sklada z božjimi zakoni, v kterih je rečeno: „Nij dobro, da človek samotari; jaz mu hočem dati pomočnico“. Tako je mislil in dejal tudi gospod Kern.

V imenu gospoda kapitana Shorta vprašam Vas, gospod A. Kern, hočete Vi Br. Schmittovo, ki tu vzraven Vas stoji, za svojo ženo vzeti? Ako je tako, recite glasno: „Da!“

In Vi, B. Schmittova, hočete Vi A. Kerna, ki tu vzraven Vas stoji, za svojega zakonskega moža vzeti? Ako je tako, recite glasno: „Da!“

Ker sta tedaj oba pritrdila, podajta si desnice in jaz povedam tu v imenu gospoda kapitana Shorta, da je ta zakon po mornarskem pravu sklenen. —

Vsemogočni Bog pa, ki vladuje nad nebom in vse gleda, Vaju prejmi v svojo brambo in blagoslovi Vajni zakon. Blagoslov Očeta, Sinu in svetega Duha spremljaj Vaju na vseh potih na vekè! Amen! —

Zdaj pak podpišita to-le pismo, na ktero se bomo podpisali gospod kapitan Short, in pa jaz z gospodom doktorjem Wilymannom kot svedoka.“ —

Ono pismo bilo je poročni list, kteri so rečene osebe podpisale. Zdaj so zagodli muzikaši in oni Nемеc je šče sledeče besede k množici pregovoril: —

„Pri tej priliki bode gospod kapitan Short tudi novorojeno dete krstil. Prosim vse pričujoče, da tudi to dejanje s svojo pazljivostjo sprejmete!“

Kmalu se je prikazala babica z lepo okinčanim detetom in je stopila v kapitanovo sobo. Ta je pozval kume in je krstil fantiča po mornarskem običaju z besedami (po angleški): „V imenu Očeta, Sina in svetega Duha!“ ter je malemu ime „John C. Culhoun“ dal po ladiji, na kterej se je dete porodilo.

Opaziti imam, — piše potopisec —, kako dostojno in kako spodobno se je vse to vršilo. Utis resnosti se je očitno bral z obrazov vseh pričujočih. Ti, ki kaj takega preje niso videli, posmehovali so se bili preje ter menili, da bode vse to zgola šaloigra, a pozneje, ko je bilo vse izvršeno, niso se mogli načuditi utisu resnobe in svečanosti, ktero je vsako teh dejanij provzročilo. Bili so spreobrnjeni.

Ko je oboja svečanost minola, šlo je vse na obed. Ob dveh po obedu pak vabila je vže godba na pod, kjer se je plesal valček, poskočnica, galop, škotska in razni plesi. Radost je sijala z vseh očij; tudi ti, ki niso plesali, bili so dobre volje nad onimi, ki so se s plesom zabavljali. Tudi kapitan Short je počastil ples s prvim kormarjem ter svojo zadovoljnost nad lepo svečanostjo izjavljal. Tudi mornarji so delali svoje burkaste in smešne skoke ter vriskali in s petami bili. Z eno besedo, bil je pravi predpust na ladiji. Tudi vreme je bilo čudo lepo, morje mirno in veter tih. Na konci veselice pa se je na zdravje pilo vrlemu kapitanu Shortu.

Ime i ideja ilirska za Ljudevita Gaja u Hrvatskoj.

Literarna studija.

Napisao

Ivan Milčetič.

(Konec.)

Hrvatski jezik, kojim su gospoda samo sa svojim slugama govorila, jezik, koji je samo na nepokvarenih seljačkih ustiju još romonio, uzpe se po malo i na učiteljsku stolicu, prokrči si put u županijske skupštine i u isti sabor.

K brzomu razvitku ilirskog pokreta mnogo pripomogoše razna društva, a napose kazališta i čitaonice bijahu u Hrvatskoj prvi hramovi narodnjeg duha. Tu se sastajahu svi mladi Iliri, bodreć se i kriepeč domorodnom vatrom. U čitaonicah najpre poče se oriti hrvatska rieč; tu se najprije podučavaše u jeziku i književnosti hrvatskoj i obćeslovinskoj. Medju svimi vladaše najiskrenija ljubav bratska: svi zajedno sačinjavahu divan sklad. Došav g. 1842. Kollár u pohode svojim prijateljem u Zagreb, začudi se

njihovu skladu a napose ga iznenadiše čitaonicom, u kojoj nadje toliko slovinskih novina, koliko nigdje drugdje.

Čitaonica zagrebačka otvori se godine 1838. na ponuke Draškovićeve, a još prije čitaonice u Karlovcu i Varaždinu. Do mala orila se i na pozorištu hrvatska rieč. Uvidiv Ilirci važnost kazališta, svratiše i nanj osobitu pozornost. Godine 1839. za prvi put predstaviše u Sisku dobrovoljci Kukuljevićeva „Jurana i Sofiju.“ Taj prvi pokus izazove u obćinstvu veliko oduševljenje za sve, što je narodno. Taj podhvat sisačkih rodoljuba ne daje mira ni drugim gradovom, dok što slična na izvedu.

God. 1840. pozva čitaonica na svoj trošak u Zagreb narodno društvo iz Novoga Sada. I u Zagrebu predstaviše prvi put napomenuto Kukuljevićevo djelo s najljepšim uspjehom. Ivan Mažuranić bijaše napisao za taj večer proslav, u kom vrlo krasno reče:

„Drobno je zrno, i kad se primi u ruku,
Jedva se vidi; al iz njeg, kad se metne
U plodnu zemlju, velik hrast se digne,
I umoran se pod njim putnik hladi.“

Prave li slike našem pokretu! Al da vidimo, kako se je o tom pisalo u „Danici Ilirskoj“ (br. 24 teč. VI). Veli se medju ostalim:

„Veličanstvenijeg i milijeg prizora za domorodca biti ne može, nego što je onaj bio, koji smo rečeni večer viditi priliku imali. Do hiljadu osoba od svih stališa sakupilo se je domorodnom vatrom upaljenih i iskrenim veseljem opojenih, da jedanput očito svietu pokažu, na koliko svoj sladki ilirski jezik i junački rod ljube i štuju. Zaisto je to bio jedan večer, koji zaslužuje u anale naše domovine upisan biti.“

Gdje narod tako uzhićeno pozdravlja predstavljache na narodnoj si pozornici, taj narod lje propasti ne može. Da je bilo Magjarom sav svoj jed azijatski izliti, pa iz njega čitavo jezero stvoriti, te u nj sve Ilirce pobacati, još ni to nebi bilo kadro ilirskoga oduševljenja ugušiti!

S jednakim uspjehom prodjoše predstavljanja i u Varaždinu, Karlovcu, Križevcih i drugdje.

Još ima jedan silniji faktor, koji je pospješivao ilirski pokret, a to je: prigodno pjesništvo. Kaošto u svakom pokretu pjesnik uz govornika glavnu ulogu igra, tako i u nas ilirska ideja najveći odziv nadje u pjesmi. Svako burno vrieme radja i burnih ljudi. I u nas poslije 1835. god. nastaju burna vremena: narod se je hrvatski borio za svoj obstanak. U takovih zgodah, gdje se cieli jedan narod bori za život ili smrt, tu ustaju i ljudi izvanredni, koji svojim govori i pjesmami zanašaju sve duhove. Živa rieč i pjesma: to su dvie sile, koje znadu podrmati čitavimi državami. Prigodni pjesnik ne mora baš biti zvanjem pjesnik, a niti mu se valja točno držati pravila poetike — njemu je više stalo do efekta, nego li do umjetnosti.

Takvih pjesnika pojavi se i u nas poslije 1835. god. velika množina, dapače, koliko bijaše pisaca, skoro toliko bijaše i pjesnika. Svaki je htio, da se okuša u pjesmi i da u njoj izlije svoja domorodna čuvstva. A nije ni čudo, jer samo takvo vrieme radja takve ljude.

Najznamenitiji medju njimi bijahu: Gaj, Vraz, Vukotinović, Blažek, Štoos, Marić, Mažuranić, Kukuljević, Bogović, Topalović, Mihanović, Demeter, Niemčić, Rakovac, Tordinac i Rusan. Najčišći i „par excellence“ prigodni pjesnik jest Rusan. Ov nebi samo pjesme pjevao, već bi im odmah i napjeve izvodio, što je takodjer osobitost prigodne poezije. Ti pjesnici jesu prava bura života. U njihovih pjesmah zrcale se sve misli tē dobe, a prigodni pjesnici i jesu uvijek najvjernije ogledalo svoga vremena. U tom pjesničtvu ideja ilirska najljepše je razvita.

S tom idejom spajao bi se uvijek i pojam o slogi ilirskoj. U svakoj kitici mora se opetovati rieč sloga. Obično ondje govori se o slogi, gdje je upravo nema, a tako bijaše i u nas.

Svaka misao naših Iliraca nadje odziva i u pjesmi. A buduć bi se tē pjesme uvijek i pjevale, zato nije čudo, ako je ilirstvo tako brzo napredovalo. Čim bi se koja ljepša pjesma pojavila, već bi joj tkogod i napjev složio. Uz prigodne pjesnike ustaju uvijek i prigodni skladatelji. Lisinski, Padovec, Livadić, Rusan i drugi, neumorno bi skladali napjeve i pjesme pune vatre izručili narodu, da se s njimi nasladjuje, kriepi i sokoli. Na taj način ilirska ideja prodre i u najzabitnije krajeve našega naroda. Mladež bi ih na izust učila i pjevala. Kô munja proletila bi pjesma narodom, znanac bi ju znancu, a prijatelj prijatelju prenosio, i tako bi ona za kratko postala svojinom čitavoga naroda. I gospoda i seljaci, svi bi pjevali. I gorami, i dolovi, i livadami i ravnimi polji razliegala bi se ilirska pjesma.

Iz junačkih, i iz mladjanih grudiju izlievali bi se divni glasovi hrvatskoga pjevanja. A i tē velikaške, otudjele grudi, raztapahu se s milja, slušajuć i izvodeć krasne te „ilirske“ pjesni! U nekih koncertih, što ih prirediše u Zagrebu, sudjelovahu sve sami velikaši i velikašice. Svima je godio rajski taj romon hrvatskih glasova. Bilo je tada ljudi tako zauzetih za pjevanje, da ne mogahu živiti bez pjevanja.

Nikada nije malena Hrvatska toliko plemenitih i za svoj rod plamtećih srdaca imala, koliko od 1835—1848., i nikada nije u našem narodu toliko oduševljenja bilo, koliko tada. Pjesma hrvatska jeknu i Davorovim glasom, te Hrvate u boj zovnu, da si obrane dom od prekodravskog napadača. Narod je hitio u rat uz svoga ljubimca bana kô na pir.

A kud je hrvatska vojska prošla, tud se je orila i hrvatska pjesma; ona je kriepila dobrovoljce nepojmivim onim žarom, što ga zovemo ljubavlju domovine.

Većina pjesama, što ih i mi danas pjevamo (osobito budnice i davorije) polazi iz „ilirske dobe.“

Ta najobjavljenija pjesma hrvatskoga naroda: „Još Hrvatska nij' propala“ postala je prije 1840. god. Kakve nove „Još Hrvatska“ naše vrieme nije kadro proizvesti.

Još se nalazi traga imenu ilirskom u našoj knjizi sve do 1860. god. („Ilirske Čitanke, ilirska Skladnja“). — A ima još i danas koji pobožni starina u Hrvatskoj, koji polazi iz onih poetičkih vremena, i koji ne može zaboraviti imena, što mu je za mlada još duši priraslo. Sunce ilirsko sve je zalazilo, dok nije za nas posve zašlo. Hrvatsko ime poče sve više mah preotimati, osobito mladji naraštaj, rođen poslije 1848. g. nije htio, da znade za ime ilirsko. To ime nije bilo više kadro mladež do oduševljenja uzneti. Njegujuć Hrvati ime ilirsko, napokon vidješe si svoje ime posve zanemareno i zabačeno. Dok su i Slovenci i Srbi (koji manje, koji više) njegovali svoja narodna imena, Hrvati se gušahu u ilirstvu, pa uz to nadodje i Vuk sa svojimi zlosretnimi „Srbi svi i svuda“ i „Srbi sva tri vjerazakona“ in Šafařík sa svojimi kajkavskimi Hrvati, te hrvatskoga imena skoro nesta sa svieta. Jer nisu Hrvati sami marili za svoje narodno ime, to nije ni čudo, ako se je htjelo preko noći iz njih učiniti same ovejane Srbe. Šafařík je našao Hrvate samo u provincijalu hrvatskom (kajkavci, jer čakavci i štokavci su mu Srbi i Iliri!) a Vuk opet samo na otocih — jer njemu se pričiniše Šafaříkovi Hrvati Slovenci. Što štokavštinom svi pravoslavni govore, a neki sve ove za Srbe drže, — proglasiše i književnost dubrovačku srbskom.

Da su se na jednoj i na drugoj strani pojavili ekstremi, sasma je naravna stvar, jer skrajnost vazda radja skrajnošću; al je poviest svega staroga i novoga svieta zasvjedočila, da je samo ono kadro koren uhvatiti i živiti, što je iz istine, pravednosti i slobode poteklo.

Ilirstva je nestalo za uvijek. Ne ima sile ni moći, koja bi ga mogla uzkrisiti; al stojeć mi na grobu njegovu, ista nam čuvstva dušom prolaze, kao da stojimo na grobnici velikoga koga muža — možda kralja; koji je svoj narod uzdigao, proslavio, oslobodio — i podlego. Tragičke li je sudbine bilo to ilirstvo, al bez njega pokretu našem nikad toliko poleta ni zamašaja! —

Ime hrvatsko nije bilo kadro za ono doba nadomjestiti imena ilirskoga. Iz veličine i snage toga imena crpijahu rodoljubi vanredne sile za borbu proti starom krnitelju naših prava, stranom napadaču. Prije bi bili Hrvati, imajuć samo svoje ime i pleme pred očima, zdvojili, nego li se i pustili u borbu s mnogo jačim neprijateljem; al ovako u ilirskoj ideji vidješe se mnogo jačimi, nego li i zbilja bijahu. Ta ideja pribavi Zagrebu prvenstvo medju jugoslovinскими gradovi (a nije mu ga još nitko oteo), te

on posta sriedištem svega života na jugu. Iz Zagreba vrcahu iskre oduševljenja ilirskoga daleko preko medja hrvatskih. I Slovenci, i Srbi, i Slovaci i krvna naša braća u Turskoj, dugo, dugo izgledahu u Zagrebu svoju Meku. Biograd, Ljubljana ni Novi Sad nisu po politiku i kulturu jugoslavensku nikad važniji bili od Zagreba.

Hrvatski će narod zahvatiti svoju budućnost, — a to budi zadaća njegove svjestne omladine! —

Don Juan d' Austria.

D. T.

Ime tega vitežkega junaka pozna vsak izobraženi čitatelj, slavljeno je v svetni in crkveni zgodovini, a malokateremu je iz Juanovega življenja kaj družega znano, kakor, da je pri Lepantu slavno Turke zmagal. Mi torej hočemo po najboljih izvornikih obširen životopis bralcem tega časopisa predložiti, da bodo še bolje umeli čislati moža, ki ne samo kot junak, nego tudi kot kristjan ostane na vse veke spoštovanja in občudovanja vreden.

Cesar Karol V. rojen 1500 v Gentu, silen vladar, ki je vlado nastopil na meji srednjega veka in nove se odpirajoče dobe, čega vladarstvo je bilo polno trudapolnih borb, da se je sicer hvaliti smel, ka v njegovem kraljestvu nikdar solnce ne zahaja, ki je utrdjen vednim bojevanjem in sit zvijač državnih umetnikov svoje dobe slednjič v Hišpanio pobegnul in zadnje dni svojega življenja preživel v samostanu: San Juste, — cesar Karol V. je bil oče tega junaka.

Don Juan d' Austria je kot nezakonski sin omenjenega cesarja z Norimberžanko Barbaro Blomberg bil 24. februara 1547 v Regensburgu rojen. Po očetovi želji bi dečko ne bi smel zvedeti, čegav sin da je. Poslali so ga tedaj v Hišpanio, kjer ga je Don Luis Quijada v svojem gradu, ki je stal v deželni samoti, kot lastnega otroka vzredil, tako da je Juan svojega rednika dolgo imel za svojega pravega očeta. Don Luis Quijada je naučil svojega rejenca vsih potrebnih znanosti, in vadil v vsih umetnostih vitežkih, in tako je zrastel Don Juan v čudovito lepega mladenča. Nekega dne leta 1560 je kralj Filip II. jegov poplatni brat bil v bližini Don Quijadovega grada na lovu, in pri tej priložnosti Don Quijada svojega rejenca kralju predstavi. Kralj Filip II. ni samo občudoval lepoto tega mladenča, nego je spoznal iz obraza, ki je bil celo podoben obličju Karola V., da je to jegov poplatni brat, kar je že tudi se mu od več strani iz Nemškega poročalo.

Mladeneč je moral tedaj se na kraljev dvor v Valladolid podati, dobi tam svojemu stanu primerno odgojo in služabnike, in je postal tovariš v igrah Don Carlosov, onega kraljevega sina, ki je slavnemu pesniku Schillerju dal predmet za tako ganljivo tragedijo. Ker pa je Don Carlos bil človek slabega uma, zraven tega še napuhnen, in so mu po glavi osnove rojile, katerih nikdar ni mogel izpeljati, se ga je Don Juan zmirom bolj in bolj ogibal, ker v svojem poplatnem bratu kralji Filipu je spoznal edino pravega vladarja, pokrovitelja cerkve in katoliške vere.

Ta prisrčna zvestoba in udanost do svojega kralja, kakor tudi kraljevo zaupanje v Don Juana, pa ste vzbudile sovraštvo španjolskih velikašev in zavidnost, in ti so začenjali Don Juana pri kralji ob upliv spravljati, ga sumničiti in črniti. Raznašali so med ljudstvom laž, da je Don Juan d' Austria kriv vsih blodenj Don Carlosovih, in da goji skrivno ljubezen do kralja Filipa druge žene Elizabete. Ali kralj Filip II. tega ni verjel, ker je znal, da je Don Juan d' Austria svoje srce daroval mladi žlahni gospodični: Donna Maria de Mendoza, ki je bila blaga hči edne najslavnejših rodbin hišpanskih. Zraven tega Don Juan ni bil mehkužen; jegov vitežki značaj je le želel po slavnih dejanjih v čast božjo in kraljevo, in ker mu kralj ni hotel dati dostojanstva častnika, da bi zamogel v armado stopiti, ki je bila namenjena za osvoboditev otoka Malte, kateremu so Turki žugali propast, je Don Juan v mladoletji 1565 skrivoma dvor zapustil, in se podal brez kraljevega dovoljenja k hrabrim braniteljem otoka Malte.

Kralj pošlje svoje posle za njim, ti ga dojdejo v Montferratu, in ga nazaj v kraljev dvor pripeljajo. Kralj mu odpusti to dejanje mladosti, vendar, ker je spoznal, da mladeneč ima velike namene, mu izroči marsikatera opravila vladarska. Tako ga leta 1568 imenuje poveljnikom brodovja, ki je v sredozemskem morji preganjalo Moriske in Maure, ki so hoteli združeni z afrikanskimi roparskimi državicami si španjolsko krono osvojiti.

Don Juan srečno razpôdi morske roparje, in kralj ga postavi za civilnega vladarja v provinci Granada, ki se je bila takrat spuntala. Don Juan se 6. aprila 1569 poda v Granado, spravi edinost in složnost med raznimi vojskovodjami, skrbi za vojake, utvrdi tvrdnjave, a ker je skoro denarja zmanjkalo, in so Mauri dobivalo zmirom večjo podporo iz Afrike, ni mogel punta celo zadušiti.

Poda se h kralju, mu svobododušno razloži stanje vojske, reče, da mora črez celo vojsko le eden edini glavar biti, in da treba tudi denarnih moči. Kralj vse to spozna, izroči Don Juanu glavno poveljništvo črez vso vojsko, da iz družih kraljestev potrebnega denarja prinese, in pogumnosti, previdnosti in hrabrosti Don Juanovi je ugodilo skoro zmagovati, tako da je punt septembra 1570 bil že ves zadušen. To je storil 23letni

mladeneč, in kralj ga po odobrenji vsih svojih krščanskih zaveznikov imenuje za glavnega vodjo čez vso združeno krščansko armado.

Takrat so Turki v grškem arhipelu povsod zmagovali. Silna flota pod Mustapha-Pašom je vzela tvrdnjavo Famagusta na frotoku Cypriškem, in si ves otok osvojila, in ko je turski vojskovodja 5. avgusta 1571 v premagano mesto korakal, so Turki grozovito s prebivalci ravnali. Vest tih grozovitosti je hitro se raznesla po vsej Evropi, in strah, srd in molitve so navduševale sdručeno armado pod vodstvom Don Juanovim.

Turki so takrat ne samo po kopnem sosedne države napadali, in z fanatično besnostjo in divjostjo vse pokončavali, nego tudi po morji so vodili uničevalni boj proti kristjanom. Jihove silne flote še so dobivale podporo od piratov severno-afrikanskega primorja iz dežel Tunis, Algir, Tripoli in Maroko, ki so vznemirjevali primorske dežele sredozemskega morja. Bila pa je že odnekdaj politika Francozov Turke podpirati proti avstrijansko-hišpanskemu gospodarstvu, kakor je tudi turska vojna leta 1563, ki je pod dunajskimi zidovi našla svojo pobedo, bila po francoskih topničarjih podpirana.

Že Karol V. in jegov hrabri general Andrea Doria sta se zastonj trudila Turkom gospodarstvo v sredozemskem morji vzeti. Sultan Selim II. je leta 1570 začel boj z Venetčani, otok Cyprus si osvojil, in tako se je bilo bati, da južna Evropa pride pod oblast Turkov. Zato so papež, španjolski kralj in venetska republika sklenili zavezo, in na noge postavili armado, ki je štela 200 galej, 100 tovornih ladij, 50.000 pešcev in 4000 konjenikov. Črez to krščansko združeno armado je dobil povelje vitežki Don Juan d' Austria.

Dvadesetega julija 1571 nastopi vojno, pripelja se 26. v Genovo in 8. avgusta v Napoli, kder je po kardinalu Granvelli dobil od papeža blagoslovno poveljniško palico, in zastavo združenih krščanskih zaveznikov. Že v Genovi se je več nemških in italjanskih vojakov armadi pridružilo, več še v Napoli in Messini, kder so ga vojščaki že v nepotrpežljivost pričakovali. V Messini se je dolgo mudil, in ni preje odrinil, dokler ni se vsa krščanska flota zedinila bila. Venetčani so sicer na to mudenje gondrali, a Don Juan jih je hotel še z večjo srčnostjo navdušiti, zato je dopustil, da so Turki se ustanovili v golfu lepantskem. 15. in 16. septembra je razpela armada svoja jadra in do 3. oktobra krožila po morji brez vsakega srečanja turskih bojnih ladij. V nedeljo 7. oktobra 1571 so zagledali veliko tursko brodovje pred Lepantom. Don Juan razpne veliko krščansko zastavo, pade na kolena, moli goreče za božjo pomoč, vzeme v roko razpelo in reče vojščakom, da bodo zmagali, ako bodo v pravi veri za blagor krščanstva vojskovali.

Vojščakom se podeli generalna absolucija, top pokne v znamenje na-

pada, bobni zabobnijo, trompete zatrobijo, in začela se je krvava bitka. Večer proti peti uri je krščanska armada zmagala, ali zgubila je 10.000 vojščakov. Turska flota je bila vsa pobita, 30 galej v dno morja pogreznjenih, 25 sožganih, 130 vzetih, in le 30 ladij je ušlo. Turki so imeli 30.000 mrtvih, 10.000 bilo je vjetih, 15.000 kristjanov rešenih iz turškega robstva. Bila je to največa bitva na morji, ki je kedaj se zgodila do one dobe; žalibog ni mogel Don Juan zaradi tekmeštva raznih vodij Turkov vspešno preganjati; gotovo bi bil takrat lahko Carigrad v roke kristjanov prišel, ako bi bile vladala složnost in edinost med vojskovodjami raznih armad.

Na povelje papeža Pia V. je krščanski svet praznovati začel poseben cerkven praznik pod imenom: „Divice zmagalice“. Visoko slavljen se povrne mladi junak na dvor španjolski, največo čast so mu skazali, in najviša dostojanstva podelili. Kmalu potem ga pošlje kralj v Tunis, da mesto razdene, ali tukaj ni mogel svoje naloge vspešno izvesti. Zaradi tega pade v nemilost pri svojem kraljevskem bratu, in je bil v Milan v eksil poslan. Tukaj je 3 leta mirno živel. Kralj ga pošlje potem v Niederlande, kjer je španjska oblast že zelo bila oslABLJENA, in kder je znani vojvoda Alba svojim grozovitim ravnanjem vso udanost do španjolskega prestola bil podkopal. Iz slepe udanosti do svojega brata ni povsod bil zvest svojim obljubam, sicer vitežk junak, a slab diplomat. Viljem Orański je skoro si pridobil močno stranko, puntanje se začne posebno v pokrajinah, v katerih so protestantje živeli, izgubi bitvo pri Lieru, žalosten črez nesrečo zboli, in zviti španjolski jegovi tekmeči so mu dali strupa, vsled katerega umre 1. avgusta 1578 v taboru pri Namuru. Jegovo truplo je bilo pokopano v Namuru, pozneje izkopano in razkosano na tovornih konjih v Španijo prenešeno, kder je v Escorialu zraven svojega očeta Karola V. našlo stalno mesto miru in pokoja.

O značaju starih Slovanov.

Po Krekovej knjigi „Einleitung . . .“

J. Pajk.

(Konec.)

Kedar pogledamo v to razdrobljenost in pisanost raznih rodov in plemen slovanskih, biva nam barem nekoliko jasneje, odkod je prihajalo, da v starejših časih slavjanski narodi nikdar niso kot eden celokupni narod nastopili pozorišča povestničnega. To se nij zgodilo, ker so navadno narodni komadiči bili, s kojimi so imeli neprijatelji boje. Ako vrhu tega prirodno razdrob-

ljenost in nesložnost Slavjanov, o kojoj pisatelji na več nego ednem mestu govoré, v ozir jemljemo, ono nesložnost, koja svetli značaj tega naroda jako omadežuje, in ako se razve tega i to uvaži, da se nprav slavjanski najbolje v miroljubnosti izrazuje, ondaj imamo sredstev dovoljk raztolmačenju vprašanja: kakó da Slavjani v povestnici ne zavzimajo ni z daleko onega mesta, koje je pripadlo ostalim sorodnim narodom Evrope.

Gore omenjene lastnosti zavirale so Slavjane in provzročale, da so njih sosedni narodi brez usmiljenja zatirali (misi se naj na Hunne, Obre, Mongole, pozneje Turke), podjarmljali in včasih celo iztrebljevali in pokončavali.

Kedar pak miroljubnost Slavjanov trdimo, ne smejo se naše besede krivo tolmačiti. Čisto krivo in naopak bi bilo, iz tega, da starim Slovanom do vojaščine nij stajalo, zaključevati, češ, da je to kakov dokaz njih malosrčnosti ali strahopetnosti. Baš nasprotno nam kaže povestnica; kajti je bilo v preteklosti slavjanskih narodov dovolj dob, ktere popolnoma odvrčajo vsako sumnjo o prirojenem njih vitežtvu (prim. Srbe in Hrvate pri osvojenju njih novih naseljenij, Polabce in zabaltiške Slovane v njih bojih za bitnost, Čehe v sijajnih dobah njih povestnice itd. itd. *) Ali pri vsem tem mora se tajiti, da bi pri takem narodu, kakov je bil slovanski, ki je samo izjemoma orožje zagrabil, bival posebni vojaško uredjeni ustav; ravno tako pak se sme tudi nekemu pisatelju verovati, ki pravi, da Slavjani niso poznavali pravilnih vojaških redov niti skupnih napadov v odprtem boju. **)

V npravstvenem oziru treba nam omeniti, da je uže to dobro znamenje, da se Slavjani skozi kot pevoljubni narod popisujejo. To tem raji verujemo, čem večje je bogatstvo narodnih pesnij, iz kterih se jasno vidi stopinja njih uljudnosti in obrazovanosti. V teh pesnih vidimo potrjen izrek L. Štura, ki piše: „Indoevropski narodi vsak po svojem načinu izrazujejo svoje misli in občutke. Indec njih izrazuje v orijaških stavbah svojih templjev, Persijec v svojih svetih knjigah, Egipčan v piramidah, obeliskih in ogromnih tajinstvenih labirintih, Grek v krasnih kipih, Lah v čarobnih slikah, Germanec v ljubeznivej godbi, a Slavjan je svojo dušo in svoje srce izrazil v pravljicah, v ginljivih pesnih in spevih.“ Da je v sedaj nabranih narodnih pesnih mnogo starinskega, pradobnega sodržano, to je nova starinoslovska znanost do gotovosti dokazala. Ista znanost podaje nam tudi pomočkov, z domišljevanjem prednjih časov temoto davnih običajev in prosvet slavjanskih kakor z lučjo objasniti. Osobito dajejo se ove pridobitve znanstvene najprikladneje v spoznavanje prvotnih ver in mitov slavjanskih upotrebiti, koje pridobitve so

*) Pogumnost Slovencev svedočijo turški, benečanski in vlaški boji dovolj, kakor tudi priznana junakost naših domačih polkov. J. P.

**) Nerednost v boju očitajo rimski pisci tudi Germanom, premda so ti vojaški narod bili. J. P.

tem dragocenejše, čem redkeje in površneje nas stari pismeni iztoki podučujejo, ki dosti krivega ali navlašč spačenega v sebi hranijo. Vrhu tega oni pismeni podatki navadno samo zunanje verozakonske šege opisujejo, ne dodevajoč se bitnosti mitologiških prikaznij, katerih versko jedro redkokedaj spoznavajo, samim omenjenjem vidljivih obredov zadovoljujoč se, kar si lahko stolmačimo, pomisljujé, da je piscem svoje lastno versko stojališče strogo hranečim in motrečim vse tuje mitologiško veljalo za ničemurno in blodno domišljevanje. Zato iz teh podatkov nij kakova posebna nabira znanstveno veljavnih podlag posneti, nego k večemu nezametljiva rabira ***), in šče ta samo s pomočjo natankega razbiranja, kakor se bode iz naslednjega razvidelo.

Po skladnem poročilu častili so Slavjani enega Boga vseh bogov, nekega najvišega Boga, stvarnika neba in zemlje, luči in nevihte. Temu so bili, kakor rodnemu „gospodarju“, vsi ostali bogovi podložni. Ime temu Bogu je po „Ipatijevskej letopisi“ Svarog, ktera beseda izhaja najbrže iz korena **sur** (svetiti), in je po vložnem a-ju (suar=svar) na podobni način raztegenena, kakor n. pr. deblo **tva** iz **tu** (starosl. ty, tebe, plur. pa vy, vas . . . z odkrhanim početnim t-jem.) Staroind. **svar** pomenja coelum in v českej „Mater verborum“ je zodiacus prestavljen z zuor (=svor). Po priteknenem **ga**-ju postane **svarga**= coelum Indri, aether, kar čisto našemu Svarog-u odgovarja. Ta **ga** nahaja se v besedah kakor staroind. âçuga (bežeč, hiteč) =veter, solnce, strela; aga (ne idoč) =gora, drevo. Svarog je torej kakor svarga gibljoe se nebo, oblačno nebo, v katerem Indra kakor tudi grmeči Perun gospodari, za kterega je Svarog nekako samo drugo ime, drugo javljenje. Pri tem naj se spomeni, da občeslavj. beseda za nebo (them. nebes) etymologički na to kaže, da si je ne šče pokristjanjeni Slavjan pri tej besedi oblačno nebo mislil, da sta torej Svarog in nebo značeni istega pojma.

Najviši Bog v svojem osobitem javljenju kot gromonossec imenuje se pri raznih slavjanskih narodih Perun, kar s stvarnega kakor tudi jezikoslovskega ozira popolnoma odgovarja v lit. Perkunas, v staroprus. Perkunos, v let. Perkons. Kot zemsko božanstvo stoji mu v vseh prvotnosorodnih mitih zemlja nasproti, kar tudi za slavjanski mitos velja, kakor je to ustna slovesnost nad vse dvome potrdila.

Kot sinovi najvišega Boga, Svaroga, imenujeta se solnce in ogenj; neki deloma tudi slavjanski mitički nagled (jugoslavjanski) prideva šče kot tretjega brata mesec in kot sestro zvezdo danico. Za solnčnega boga ohranilo se nam je v pismih raznih imen, iz katerih se razvidajo posebni obredi njegovega češčenja. Poleg „Solnea“, imena tega nebesnega svetila, nahaja so tudi ime Daždbog, tudi Dažbog t. j. dajatelj bogatstva, ker je vsa rast in plodovitost v prirodi od luči in toplote, od oživljajočih solnčnih

***) nabira — Lese, rabira (rabura) — Nachlese.

žarkov odvisna. V staroruskeji pesni: „Slovo o polku Igorove“ zovejo se Rusi Daždbogovi vnuki, kar zopet potrjuje, da so narodi svoje pokolenje od bogov izvajali. Drugo ime solčnega boga je Hrs. Istost tega imena z Daždbogom je razvidna iz iste one pesni: „Slovo o polku Igorove“, kakor tudi iz drugih starih pametnikov (spomenikov). Isti bog zval se je tudi Svarožiš (Svarogov sin), pod kojim imenom se je spodabljalo tako solnce kakor zemski ogenj. Ali je Triglav, pri Polabcih posebni češčeni solčni bog, občeslavjanski bog bil, ne moremo določiti, samó toliko sme se reči, da več prikaznij to potrjuje nego pa zanikuje. V pravečno-sorodnih mitih ima solčni bog tudi veljavo vojaškega boga. Je li to tudi pri Slavjanih bil, ne da se ne trditi ne tajiti, ker manjka določnih podatkov. Tudi tu bode stvar resnici morda najpodobnejša, ako se i v tem skladanje slavjanskih in inonarodnih nagledov predpolaga.

Kot oboženje čistega, vedrega zraka ima se Sventovit smatrati, ki je Polabcem bil tudi bog gatavec in se kot četirglavec čestil in predstavljal. Kot bog šred imenoval se je Veles, v ruski Volos, ki je s prva tudi solčni bog bil. Razve teh omenjajo pismeni izvirni tudi boga vetrov, burje in nevihte, Striboga in šče nekotjih drugih božanstev, kakoršni so n. pr. Radgost (razno zapisan), Gerovit, Porevit, Rujevit, Besomar i. dr., ki imajo samo ozki krajni pomen, in so kakor sploh tako posebej šče nerazjasnjeni. Ker se njih imena pri resnicoljubnih piscih nahajajo, nij se nam zdelo opasno, omeniti jih, da si njim ne moremo kakove više veljave dati.

Národna pravljica.

P. Gros.

En oče je bil udovec. Prva žena mu je porodila sinka, pa je kmalu potem umrla. Oče se je zopet oženil in je imel druge otroke; mačeha pa je onega sinka črtela ter fantu rekala: „Vlači se vun in vun kakor en medved, pa ga nič nij doma.“ Ko sin nekoliko porase, pravi očetu: „Oče, v šolo me peljite!“ — „Joj“, reče na to oče, „ali je medved za šolo? Sej te ne smem tija peljati.“ — „Pač, pač“, pravi zopet sin, „le me peljite! Nič ne bode hudega.“ — Oče privoli in oba gresta k šoli. Ko do šole prispeta, oče potrka na šolska vrata, a ko učitelj zakliče: „Naprej!“, pripelja oče mladega medveda ter reče: „Lotil se je uka, pa bi se rad naučil brati in pisati.“ Učitelj pomaje nekoliko z glavo, potem pa reče: „Naj pa bo! Je že prav!“ in dene novega šolarja posebej v eno izbo, da nij bil z drugimi otroki. Potem mu da črk naučiti in odide dece podučavat.

Zvečer, ko zopet k njemu pride, pa je že znal vse črke in mu vse povedal, kakor mu je pred razložil. Drugi dan jih je že znal v kup jemati. Tretji dan je že znal po kranjski brati in pisati. Črez še nekoliko dni je že znal „diktando“ pisati in računiti, in že tudi nekaj zemljepisja in prirodoslovja. — Zdaj pošlje učitelj po očeta in mu reče: „Vzemite si svojega medveda; že več zna kot jaz.“ In šla sta oče in sin domu. Nij dolgo trpelo, že je dorasel ter se spet očeta lotil in rekel: „Oče, ženit se pojdiva!“ — Oče je nekoliko z glavo zmajal, potem pa reče: „Kakor češ; le pojdiva!“ Potlej pa sta šla. Zdaj pravi medved: „Tam le je ena graščina; grof ima dve hčeri; tja pojdiva!“ — Oče pravi: „Le pojdiva! Zdaj si se te prave spomnil! Ali te smem peljati?“ — „No, no, le pojdiva!“ reče sin in šla sta. Ko prideta k vratom, oče potrka in pravi: „Enega ženina sem pripeljal; ali smeva noter?“ — „Le, le“, reče grof. Zdaj pošlje grof po starejšo hčer ter jej reče: „Enega ženina imam; ali ga hočeš?“ — „Oj!“ zavpije ta, „jaz ga nočem; kdo bo medveda jemal?“ — To reki opljuje medveda, da je ves grd bil. Potlej grof vpraša mlajše hčeri: „Ali hočeš ženina?“ — Ta pa se ga koj oklene in reče: „Očka! vzela ga bodem. Je že moj; nobenega drugega ne maram. Vzajem ga, če prav mi nič ne daste dote.“ — Jeli so ženitovanje ravnati; gospoda prihaja od blizu in daleka. Ko pride čas poroke, vsedeta vsak v svojo kočijo: v eno nevesta, v drugo ženin. Gospoda se medvedu posmehuje, nevesta pa je le mladega gospodiča videla. Pridejo pred farovž. Gospod kaplan pripeljejo gospoda fajmeštra k oknu in pravijo: „Oh! kaj so nam sim pripeljali?“ — „Koga? poročati se mora, naj bo kar hoče!“, pravijo gospod fajmošter. Poroka, ženitev je minola; ženin in nevesta sta šla vsak v svojo sobo. Drugi dan z jutraj hodi vsa družina grofico barat: ali so še živa? Potem so še nevesto prašali: „Kje pa imajo gospoda?“ — Ona pa pravi: „Kmalu bodo prišli; zdaj si ravno suknujo snaži!“ Tisti hip je ženin medvedovo podobo proč dejal. Ko starejša hči lepega ženina gospodiča zagleda, precej pobegne iz graščine in se je potem izgubila; ona dva pa sta še dolgo let srečno živela.

Drobnosti.

Nekoji izreki velemož o vedah.

M. N.

Cicero pravi v govoru „pro Archia počta“ nekako tako-le: Umetnosti i znanosti podajajo mladini naobraženost, v poznejšji dobi spoštovanje, i starosti krepost; pripomagajo mnogo k našej sreči; so zavetje i tolažilo v

nezgodah; razveseljujejo doma; ne nadlegujeje razven dóma; prenočujejo, potujejo z nami, in ker nam blažijo okus, bistrijo razum, poboljšujejo nam srce; uče nas lepo misliti i blago čutiti, so v vseh časih i v vseh krajih sladkost našega življenja.

Louis Mercier pravi: Knjige priskrblijujejo nam v vsakej dobi pri- ljubljeno delo, sladko i koristno zabavo; odvrtačajo nas od hudobnega i nemirnega sveta, posajajo nas mej modre i mirne može. Pametno čitanje je tolažilo v skrbeh; razumen voditelj na poti življenja; baklja našej nevednosti; podpora v nesrečah, mirna družba v prepirih, zdravilo dušnim bolestim; gotovo sredstvo proti ljudem in jihovej krivičnosti.

Macaulay, veliki angležki povestnik, piše: „Koliko se spominam, bile so mi knjige najboljše prijateljice, in tolažnice v nesrečah i najljubeznivejše družice v samoti; nadomestovale so mi v ubožtvu bogastvo, v prognanstvu domovje, hranile mi v politiških bojih radost srca. Ne bogatstva ne oblasti niti časti bi zamenjal za razkoš, kojoj mi dajejo knjige s tem, da mi zagotavljajo tovaršijo z največimi ženiji minolih vekov, da mi svetijo na pot pravice, lepote, ter mi ponujajo priliko, občevati z oddaljenostjo i nevidnostjo, preteklostjo i bodočnostjo.“

Fenelon piše v svojem slovitem delu „Les aventures de Telemach“: „Srečni so oni, kojim mrze divje veselice, ki se vedó zadovoljiti z milobo nedolžnega življenja! Srečni so, ki se radujejo uka ter izobražujejo svoj duh z znanostmi! V katerikoli kraj je tira sovražna osoda, povsod nosijo oni sè sebo to, kar jih kratkočasi; in dolgi čas, ki muči druge ljudi sredi vseh razkošnostij, je onim neznan, ki se s čitanjem knjig znajo zabavljati.“

„Mnogo raji krone pogrešam, kakor pa znanstva!“ trdil je o sebi največi zaščitnik umetnosti in znanosti, kralj Robert neapoljski.

Slavnega Petrarko je oče silil, da bi se z vso marljivostjo prijel pravoslovnih naukov, ker je videl, kako slabo se je godilo literatom, n. pr. Danteju. Ali sin je raji čital Virgilija in Cicerona, kakor pa: „i diversi diritti del commodato, del mutuo, dei testamenti, dei codicilli, delle servitu rusticali ed urbane“. Enkrat ga oče zasači pri čitanju latinskih klasikov, zagrabi v hitrici knjige ter je vrže v ogenj; ali ko vidi sina v solzah se topiti zaradi tega, potegne še za časa iz plamena Virgilija z desno, Cicerona pa z levo roko ter pristavi: „Ná! Virgilija, da te kedaj tolaži, a Cicerona, da se ga poslužuješ v državljanskih poslih!“

Kako veljavo je imel Petrarka pri papežih, cesarjih, kraljih in imenitnikih, kaže sledeča zgodá. Mej razgovorom s Karolom IV. naleti beseda tudi na neko knjigo, kojoj je ravno bil Petrarka spisal: „Uomini illustri.“

Cesar izreka željo, naj mu jo posveti. „Da! — odgovori Petrarka — vreden boš tega daru in posvečenja pa le tedaj, kedar boš štét mej izvrstne može, a ne samo kronane glave.

„Mogoče mi je misliti si človeka brez rok, brez nog in glave, ali ne mogoče misliti si ga brez mišljenja; to bi bil kamen ali živina, ne človek“, veli Pascal.

Ko je papež Klement VI. na smrt bolehal; mu Petrarka poroči, naj se čuva zdravnikov, ter naj v spominu ima grobni napis, katerega si je dal urezati cesar Hadrian in ki se glasi: „Umrli sem zaradi premnogih zdravnikov.“

M. Vamberger.

Čestitim gg. naročnikom!

Navzočni list je slednji tega letnika in zato se z nova in s priručnimi besedami obračam k našim naročnikom, sedanjim in bodočim.

Opiráje se na lepe in dragocene članke, ki jih imam uže v rokah, priskrbel sem „Zori“ čisto novo, umetniško obliko, da se bode list tudi v zunanjem očem bolje predstavjal.

Cena listu ostane, kakor je bila sedaj, in to za dijake in selske učitelje po tri, za druge naročnike po pet forintov. V posebnih slučajih, ki so uvažena vredni, bomo ceno petih forintov tudi zniževali. Dragina dela nij nam dopustila, naučno prilogo „Vestnik“ prinašati, nego samo navadnih naučnih doklad. A na drugej strani bomo onim gg. naročnikom, kateri nam do konca leta 1875 vsó naročnino doplačajo, dali nagrado ali premijo, obstoječo v posebnem novem književnem delu. Ob enem pak obečamo gg. sodelavcem denarnih nagrad, kakor je bilo do zdaj. Čem večje bodo gmotne moči „Zore“, tem lože bomo gg. sodelavce odškodovali.

Gospodom poverjenikom tega lista pak se zahvaljujem prav srčno za trud in skrb, kojo so imeli pri nabiranju naročnin, ter jih prosim, naj me šče dalje podpirajo. Tudi jih prosim za blagovoljno iztirjanje in poslanje zaostale naročnine.

H koncu pak šče omenjam, da, ker je mariborska „Narodna tiskarna“ sedaj v mojo last prešla, je tudi „Zora“ moja lastnina postala. Zato prosim, naj se vsakošna pisma in vse pošiljatve gledé „Zore“ na moje podpisano ime adresujejo.

V Mariboru 15. decembra 1874.

Janko Pajk,

lastnik in urednik „Zore“.

Listnica. One č. gg. naročnike, ki so z naročninami na dolgu, prav uljudno prosimo za doplačanje.

Opomba. Dnešnja „Zora“ prinaša „kazalo“ in napis letoš. „Zore“ in „Vestnika“.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Martin Jelovšek.

Tisk in založba Narodne tiskarne v Mariboru.